

Magyar és francia külpolitika 1848—49-ben.

Franciaországnak a 48-as magyar sorsfordulattal szemben tanúsított magatartását és az egykorú magyar diplomáciai kísérleteket a ma rendelkezésünkre álló források és munkák alapján már elég jól ismerjük. Tudjuk, hogy a francia politikai közvélemény nem ismert bennünket s a többi közt katolikus szlávnak tartott Európa e keleti részén, melynek sajátos tagozottságával és történeti eltéréseivel szemben a nyugati tételekhez szokott francia ráció könnyen áll értetlenül. Ismerjük Teleki László küldetését, a balpárt győzelmébe vetett szétfoszló reményeit, a nemzeti-ségi kérdés megjelenését az egykorú publicisztikában. Az egész kép alapjellege negatív — sikertelen próbák nem is alkotják a történelem legvonzóbb fejezeteit —, s ezt lényegesen semmi új adat meg nem változtatja, bár életszerűbbé teszi. A valóságot — erre Hajnal is rámutat — nem közelítjük meg a tényeknek egyhangúan az utólagos siker vagy kudarc szerinti felsorolásával.¹ A francia külpolitika és a magyar szabadságharc kérdése nyilván nem világítható meg a nemismerés és nemsegítés pusztá tényéből. Így az alábbi adatokkal, melyek nagyrészt bécsi francia diplomaták irataiból származnak, szeretnénk a kérdést néhány ponton elmélyíteni.

A francia külpolitika századokon át a középeurópai német erők ellensúlyozására és megbénítására törekedett. A francia konzervatív felfogás néhol megkapó logikával vázolja e politika érvényesülését, benne a francia monarchia érdemét s nagy hagyományát pillantva meg, azt a hagyományt, melyet a forradalom utáni század már nem tudott lényegében megérteni s így követni sem. A XVI. század Franciaországa a középeurópai és spanyol Habsburg-hatalommal szemben keleti támaszt a törökben talált, Richelieu

¹ A kérdés összefoglalására: Hajnal István: A Kossuth-emigráció Törökországban I. (Budapest, 1927). Horváth Jenő: Magyar diplomácia 1815—1918 (Budapest, 1928). — Guichet: Les grandes questions européennes et la diplomatie des puissances sous la seconde république française (Paris, 1925).

a „német szabadságot“ kívánó birodalmi protestáns rendekben és a harmincéves háború Habsburg-ellenes frontjában. A XVII. század elején Sully herceg a IV. Henriknek tulajdonított, Európát átszervező, nagy tervben ezért kívánta Magyarország erőssé tételét s felszabadítását a Habsburgok „túlhatalmas és túltengő“ uralma alól s egy század múlva XIV. Lajos ezért támogatta Rákóczi felkelését. A franciák számára a középeurópai nagyhatalmat, a veszélyes riválist a Habsburg-birodalom jelentette egészen a XVIII. század végéig, amikor Poroszország, az újonnan kiemelkedő német hatalom kezdte megmutatni növekvő erejét. E változás nagyjából egybeesett a francia monarchia letűntével.

A forradalom és Napoleon folytatta a hagyományra vált osztrákellenes politikát, mely az orosz és osztrák zsarnokság ellen hevülő, liberális francia közvélemény előtt is népszerű maradt. Folytatta, észre nem véve, hogy az erőviszonyok megváltoztak s hogy Franciaországnak mind kevésbé érdeke a nyugatról kiszoruló, német-római címét vesztett császár szorongatása, hiszen veszély az esetleges német egység felől fenyegeti. Napoleon maga nagy lépéssel vitte előre az egység ügyét, ami, Madame de Staël szemével, merengő s ábrándos idealizmus földjének nézve Germániát, helyesnek s kívánatosnak tűnt fel. E népszerű irányt folytatta III. Napoleon, Ausztriára támadva, Ausztriára, mely ezeitőben a porosz „kisnémet“ politikával szemben egyedüli szövetségese lehetett volna. III. Napoleon önkéntelenül is a porosz ügyet támogatta s e tévedés a sedani katasztrófába került Franciaországnak.

Így szól nagy vonalakban a francia önkritika, mely a bajok egyik főforrását a népek felszabadítását hirdető napoleoni hagyomány uralmában látja. A XIX. század elején a restauráció megpróbálta ugyan e népszerű hagyományt ellensúlyozni, de annál erősebben kelt az életre az 1830-i forradalom politikai romantizmusában, a demokrata közvélemény rajongásában a liberté du monde, a világszabadság iránt. Mickiewicz ez években hirdeti a Collège de France-on vallásos hevületű lengyel messzianizmusát, mely szinte keleti visszhangja volt Quinet és Michelet szenvedélyes, érzelmes liberalizmusának. A forradalmi szabadságeszmével átítatott közvélemény az elnyomott népekkel szimpatizált, lengyelekkel, olaszokkal (néha még a magyarokkal is) és ősellenségét az osztrák és orosz despotizmusban pillantotta meg. 1830-ban ez a szellem győzött a restauráció szelleme fölött, megakadályozva — a kritika szemében — az osztrák-francia közeledést, kedvezve a német fejlődésnek. s

újra megerősítve az 1815-i békéhez ragaszkodó Szentszövetséget.¹

A forradalmi kormány azonban, liberális panasz szerint, „megtagadta eredetét“. Lajos Fülöp alatt a francia politika megmaradt 1815 alapján, újra a monarchikus hagyományhoz közeledett. Metternich így pillantotta meg Guizotban az osztrák politika támaszát, gondolatát e jellemző mondatban fejezve ki: „Csak a konzervatív francia politika segítségével lehet hatásosan küzdeni a forradalmi és anarchikus szellem ellen“.²

Számunkra e francia nézetek most azért tanulságosak, mert világosan körvonalazzák azt a két francia külpolitikai elgondolást, melynek érvényesülését 48-ban is figyelemmel kell kísérnünk. A konzervatív, erőket mérlegelő, osztrák egységet védő irány állt szemben a liberálisok népszerű kívánságaival, az államraison gyakorlati, mérlegelő politikája egy világnézet elvi diktátumaival, a tisztán francia érdek képviselője a forradalmi kereszteshadjárat és népfelszabadító misszió gondolatával. E kettősség felismerése segít bennünket nemcsak az 1848-i francia helyzet, hanem az egykorú magyar kísérletek megértéséhez is.

A februári francia forradalom látszólag a népszerű irány diadala volt, legalább is az egykorú külföld a forradalmi gondolat nagy példaadását látta s követte benne. A későbbi kritika pedig romantikus álmodóknak keresztelte el a gouvernement provisoire vezetőit, valamilyen „lírikus diplomácia“ követőinek.³ Középről nézve azonban ebből sok minden pusztá látszatnak bizonyul. 1848 Franciaországban inkább belpolitikai, szociális, sőt szocialista kérdést jelentett (míg keleten a nemzeti jelleg dominál), de a belső mozgalmakat a magyar szemlélők mindig 1830-as szemmel és a saját szempontjukból nézték. 48-ban Franciaország belső válságon ment át, s a kormány már csak ezért is megmaradt a „reakciós“ külpolitika mellett, hogy a népszerű irányt követve szembe ne találja magát a három osztozó hatalommal, míg Anglia szolidaritására sem számíthatott biztosan. Debidour is világosan felismeri, hogy az új francia kormánynak semmi szándéka nem volt Európa-háborító színekben jelentkezni.⁴ Akár 1830-ban, ki kellett tartania a hagyományos elvek mellett, csak persze, forra-

¹ Guichet : La révolution de juillet en 1830.

² Debidour : Histoire diplomatique de l'Europe 1815—1878 (Paris, 1891) I. 444. l.

³ Grappin : Histoire de la Pologne (1922) 283. l.

⁴ Debidour i. m. II. 5. l.

dalmi kormányhoz illően, a népszerű hangulatnak megfelelő külsőségek között. Ez utóbbit képviselték például a költőből diplomatává lett Lamartine hírneve és színes, de óvatos nyilatkozatai. Lamartine meghallgatta a szabadságra vágyó népek üdvözlését s egy, a közérzelmekhez illő, de óvatos mondatban kijelenté, hogy „ha az elnyomott nemzetiségek órája ütne“, ha Svájcot vagy Itáliát támadás érné, akkor a francia köztársaság megvédené „e legitim mozgalmakat“. A Girondisták írója nem szólalt fel ellene, ha a demokraták az 1815-i béke mint a népek ügyének veresége és nemzeti megaláztatás ellen mennydörögtek, de ugyanakkor, minden 48-as volta mellett, kénytelen volt az európai helyzet adottságaihoz alkalmazkodni. Itáliában teljesített külügyi szolgálata után nem is egészen jogos őt költőből improvizált diplomatának neveznünk. A konzervatív gyakorlathoz közeledést, a forradalmi szellemnek ezt a szükséghez képest való józan megszorítását tapasztaljuk Bastide külügy-miniszternél is, aki a polgárkirály-éra alatt nagy szerepet vitt a demokrata-mozgalomban. A francia külügyek vezetésére így a francia államraison hagyománya hatott.¹

Lamartine mindenekelőtt azon volt, hogy a nagy forradalom emlékét idéző új Respublikát megnyugtató színben mutassa be az európai kormányok előtt. Március 4-i manifesztuma megmagyarázta, hogy a második köztársaság békevágyában különbözik az elsőtől, nem akarván rendzavaróként, comme un phénomène perturbateur, a világba lépni. E kompromisszumos külpolitika a lengyel kérdésben is elment bizonyos tárgyalásokig, de igazán alkalmas területre Itáliában talált. Az olaszok diplomáciai segítése megfelelt a liberális kívánalmaknak, de Anglia támogatásával is találkozott, részben azért, mert Palmerston a franciákkal szemben is jónak tartott bizonyos olasz erősödést. Így 1848 tavaszán Bastide és Palmerston együtt igyekeztek Ausztriát Lombard-Velencéről lemondadni.

A bécsi francia követ, március végéig Alexis Gabriac, fokozódó aggodalommal figyelte a Habsburg-monarchia

¹ A 48-as francia politika (melyet már Bourgeois, Manuel Historique, előrelátónak nevez) átértékelésére ld. Paul Henry: Le gouvernement provisoire et la question polonaise en 1848, Revue Historique 1936: már e politika diésőségét magasztalja, benne látva, mai szemmel, a gyengeség nélküli békepolitikát. E. Mareks (Die europä-ischen Mächte und die 48-er Revolution. Historische Zeitschrift 1930) felismeri a „girondista“ Lamartine áthajlását a francia államraison elvei felé (77—78. l.). Legújabban G. Weill (L'Europe du XIXe siècle et l'idée de la nationalité, 1938) „nagylelkű idealizmus és bölcs realizmus keverékének“ mondja Lamartine magatartását.

1848 tavaszi változásait, melyekről hosszú jelentésekben számolt be kormányának.¹ Gabriac a magyar helyzet nagy ismerőjének érezte magát. Szerinte „Magyarország mindig heves belső mozgalmak színhelye, ha az általános európai ügyek komoly fordulatot vesznek“. Részletesen foglalkozott a bécsi magyar küldöttség útjával, Kossuth jelentőségével, látva a magyar sikernek a bécsi mozgalomra gyakorolt hatását. Március 26-án a magyar miniszterek névsorához hozzáteszi: „A bécsi magyar külügyminisztérium felállítása újdonság, mely nagyjelentőségű Magyarországnak a Monarchia többi részével való viszonyát illetően. Ez nyilvánvaló lépés egy federáció felé“. Szerinte hasonló mozgalom várható Csehországban, Galíciában, Itáliában is.

A magyar külügyminisztériumot Gabriac, mint Blackwell angol ágens is, oly intézménynek tudta, mely Magyarország és a Monarchia többi részének „közös“ ügyeivel foglalkozik. Blackwell szerint e minisztérium Magyarország s a birodalom többi részének közös ügyeire, így a külső hatalmakkal folytatott tárgyalásokra is befolyással van. A „közös“ ügyeket pontosan nem tisztázó 48-as törvényhozás az új külügyminisztérium hatáskörét sem írta pontosan körül, s ez utóbbi nem is felelt meg a fogalom mai értelmezésének. E helyzet következménye az volt, hogy a külügyi szolgálat oszdatlanul Ausztria kezében maradt, s mivel a Monarchiának mindenütt volt akkreditált követe, külön magyar kiküldötteket a diplomáciai joggyakorlat megszegése nélkül egy külföldi állam sem fogadhatott hivatalosan.²

Az önálló magyar külpolitikának, akár a hadvezetésnek, 1848-ban újonnan kellett szerveződnie, kiválva a birodalmi keretek közül. A népfelkelésből hatalmas vezetői tehetségek formálhattak harc képes sereget. Megfelelő külügyi szervezet az adott helyzetben körülbelül lehetetlen volt a semmiből megalkotni. A magyar küldöttek csak Pulszky módszerével juthattak valamire: ügyes propagandával, összeköttetéssel próbálva oly politikai tényezőkre hatni, melyekhez közvetlenül, hivatalosan, hiába fordultak volna. A magyarság egyáltalán nem rendelkezett azzal a régi tapasztalaton épülő külpolitikai készséggel, melyre 1848 sorsdöntő fordulatában oly nagy szerep várt volna. A küzdelem megindulása után a magyar kormány hírszolgálatára igen gyér volt s így

¹ Archives des Affaires Etrangères (Paris). Correspondance politique. Autriche, vol. 435—440. 1848 márc.—1849 okt.

² Horváth i. m. 27. l.

a vezetőknek nagyrészt csak elvi képe lehetett az európai helyzetről. De nem is a technikai hiányokra szeretnénk most rámutatni, hanem azon tényezőkre, melyek a 48-as magyar külpolitikai gondolkozást lényegesen befolyásolták.

A sajátos magyar helyzet folytán 1848-ban mi nélkülültük azt a néha kiábrándító, illuziót kergető, de rejtőző erőket s érdeket tapasztalt szemmel felismerő külpolitikai gyakorlatot, mely útbaigazíthatta volna terveinket, igaz idealizmusunkat, az európai szabadságba vetett mesés hitünket, Kossuth nagyszerű próféciaját Ausztria felbomlásáról, mely, mint minden nagy meglátás, emberöltők fölé emelkedve nézett a jövődőbe, míg a magára maradt magyarság a küzdelmet egy évnél tovább nem bírhatta. Hiányzott 1848-ban nálunk technikában s elvben egyaránt az Európa-ismerő, konzervatív francia politika önálló magyar megfelelője, a magyar államraison, mely a mi 48-asainkat, Lamartine-ék mintájára, praktikusán vezethette volna.

Akik a magyar szabadságharc külpolitikáját, hivatkozva például a függetlenségi nyilatkozat kelletlen nyugati visszhangjára, naív illuziókergetésben marasztalják el, elfelejtik, hogy a magyarság, éppen a 48 előtti rendszer következtében, ily politikai gyakorlattal nem rendelkezhetett. A francia államraison ellensúlyozhatta a liberális irány mondhatni világnézeti kívánságait a külpolitikában. Nálunk minden önállósági törekvés természetesen a politikai romantizmusban talált szövetségesre. A negyvennyolcas magyar nemzedék az 1830-i francia romantizmus hatása alatt, a francia szabadságeszmén, Lammennais szavain nevelődött s a politikussá lett Lamartineban annak a könyvnek íróját látta, mely szemében, Deák Ferenc szavával, biblia volt. A fiatal Magyarország külpolitikai szemlélete a francia demokrata irányéval volt rokon, oly irányéval, mely 1848-ban még a francia külpolitikában is kompromiszumra kényszerült.

Magyarország európai helyzetét, keleti és nyugati erők közti szorongattatását világosan felismertük, amint azt is, hogy a fenyegető orosz hatalom feltartóztatása megfelelt az angol érdekeknek. Frankfurti követünk is az orosz-pánszláv veszély ellen kerestek támaszt. E felismeréseket s alap gondolatot azonban már a francia liberális felfogás vonalain vezettük tovább és dolgoztuk ki. Amint a francia demokrata irány átvette a királyok osztrákkellenes hagyományát, mi is Bethlen és Rákóczi hagyományát idéztük, akik nyugaton kerestek szövetségest a középeurópai Habsburg-hatalom ellen. A szabadságeszme szolidaritását mi

képviseletük legerősebben Európa e részén. Együttérettünk az olasz mozgalommal s vonakodtunk még papíron is segílyt adni ellene, holott ennek feltételekhez kötőse vagy megtagadása az alkotmány szerint módunkban nem állt. Úgyünk közös volt az elnyomott lengyelekével s az analóg, germán-orosz közti helyzetből fakadó magatartás ekkor a zsarnokság elleni szabadságküzdlemnek nevezetett. Hittünk Ausztria közeli felbomlásában s abban, hogy politikai gondolkozásunk hasonló volta egymagában közel hozza egymáshoz a magyar s a francia érdekeket. Beöthy Ödön 1849 tavaszán írta Kossuthnak egy külpolitikai fejtegetésben: ¹ „Hazánk földterületi fekvésénél fogva Európa keletéhez tartozik. Mindaz tehát, ami keleti Európát közel- vagy távolról érdekli, érdekel bennünket“. E felismeréshez pedig nagy optimizmussal teszi hozzá: „Franciaországhoz a respublikai irány egy lépéssel még közelebb vitt“. Holott ez csak elvileg, „világnézetileg“ volt úgy, a valóságban a függetlenség kimondásával csak távolabb jutottunk a Monarchia egységét védő 48-as francia (s éppígy az angol) politikától. Franciaország, melyet belső válsága is lefoglalt, kitarzott konzervatív gyakorlata mellett, míg a szabadságharc, magyar formában, kiállott azon népszerű demokrata irány mellé, melynek keresztülvitelére maga a francia kormány sem vállalkozott. A magyar kormányt az egykorú, Európában dinamikus erővel szétterjedő elvek vezették, melyekben mélyen hitt, s nem volt sem tapasztalata, sem elég értesülése, hogy meglassa: e forró igék mögött, mint mindig, európai hatalmi érdekek működnek, melyekkel nem számolva el kell buknia a legnagyobb idealizmusnak is. A szabadságeszme szolidaritása gyengébbnek bizonyult az államraison európai gyakorlatánál. Kossuth egy 1863-i kiáltványa e keserű felismerést így fejezte ki: Európa bűne volt a bukás!

A bécsi francia követ állandóan a Monarchia egységén aggódott. Ő is látta, hogy a birodalom igen különböző elemekből tevődik egybe, melyeket csak a dinasztia tart össze. Ausztria mellett elfoglalt álláspontja azonban egyáltalán nem gátolta meg abban, hogy a Monarchia magas vezetéséről lesújtó véleménye legyen. A szükséges reformokról írva jegyzi meg március 22-én: „Azt lehet mondani, hogy az állam vezetői az egyedüliek itt, akik nem voltak tisztában a szükségletekkel s azzal, hogy ezeknek eleget is kell tenni“. Néhány nap mulva jelenti, hogy Batthyány igen elégedetlen az udvar eljárásával, melynek ingatag volta már a jóhiszemű-

¹ Óváry—Avary: Háborús felelősség (1931) II. 116—120. 1.

séget is kérdésessé teszi. Gabriac is osztotta e véleményt s a magyar minisztérium hatáskörét sértő bécsi intézkedések felsorolásához hozzát teszi: „Ez, miniszter úr, fogalmat adhat önnek azon rendtelenségről és ellenmondásokról, melyek a birodalom legfőbb kormányzásában uralkodnak“.¹

Március végén az ügyek vezetését Gabriactól De la Cour követ vette át. De la Cour ugyanilyen korholó hangon emlékszik meg a magas osztrák államvezetéséről, mely, mint Lamartine-nak írta, ügyetlen magaviseletével, állandó kifogásaival (tergiversations maladroites) csak a nemzeti érzés ingerlésére alkalmas. Az egység szempontjából a követ természetesen elítéli a szeparatista mozgalmakat. De ha néha úgy is látja, hogy „Magyarország határozottan ezen az úton halad“, nem kívánatosabb szemében az illír-mozgalom sem. Fel is panaszolja, hogy míg a németiség minden vágya az egyesülés, a Monarchia népei nem törődnek az „általános érdekekkel“, s mindegyik a maga érdekében munkálkodik.² A konzervatív francia politika szemszögéből nézve a 48-as magyarországi engedmények eleinte aggasztóak voltak, de e változásba bele lehetett nyugodni, mert ha ez a megoldás áldozat (pénible sacrifice) volt is, a birodalom többi részének egységét nem sértette. De la Cour világsan látta a helyzet nehéz voltát, s kérdésesnek tartotta, megállnak-e az események ezen a ponton. Kifejti, hogy a magyarokban Batthyány minden jóakarata mellett is erős az elszakadás vágya, s hogy az esprit du siècle az olaszok, csehek, lengyelek körében is jelentkezik. De la Cour nem örvendett a magyar „féltékenységek“ Bécs hosszú uralmára, de egyáltalában nem lelkesedett a cseh nemzeti szellem túlságos ébredésén sem, aggódva vetve fel a kérdést, vajjon a csehek „nem kevésbé kizárólagos“ nemzeti érzése hajlandó lesz-e elmaradni a magyar sikerek mögött.³ Annyi bizonyos, hogy a 48-as magyar megoldást a követ elfogadta s az új helyzetet megegyezőnek találta a francia külpolitika érdekeivel. Éppen ezért a Monarchia egysége mellett Magyarország egységét is szívéen viselte. Június 7-én nagy örömmel üdvözlí Erdély unióját, elítélve ugyanakkor az osztrák kormány izgató politikáját. Az unió, szerinte, megfelel e tartomány érdekeinek s a különböző fajú lakosok óhajainak is. Ezen továbbmenve még azt is hozzáfűzi a hírhez, határozott hangon, hogy „kívánatos lenne, hogy e példát a Magyar Királyság

¹ Archives des Affaires Etrangères, Autriche, vol. 435, márc 26.

² Uo. ápr. 23.

³ Uo. máj. 23.

más régi tartományai is kövessék, melyekben azonban, sajnos, ellenkező szándékok és nézetek érvényesülnek“. De la Cour jelentésében valósággal felelősségre vonja az osztrák kormányt s legjobbnak tartaná, ha ez őszintén felhagyna „azon gyászos politikával, mely oly sokáig fenntartotta a Monarchia belső megosztásait, kedvezve a birodalom különböző tartományai közti rivalitásnak és faji antagonizmusnak!“ Jellasichot röviden lázadónak nevezi s megadását várja az innsbrucki találkozótól. De a prágai mozgalmat sem nézi a horvátokénál több barátsággal. A pánszláv ügy az ő szemében tolokodó barbárság, invasion de la barbarie dans le domaine de la Civilisation, du progrès et des libertés publiques de l'Europe. „Nem tudom, — teszi hozzá — hogy a francia közvélemény megérti-e teljes fontosságban, hogy mily szükséges megőrizni egy alkotmányos osztrák monarchiát, mely hídfőül szolgál a modern civilizáció és haladás nagy eszméinek kelet felé terjesztésében“.

Arról, hogy ez nemcsak a követ elszigetelt magánvéleménye volt, tanúságot tesz Bastide külügyminiszter válasza, melyből kitűnik, mennyire megfelelt a francia külpolitika óhajainak egy ily alkotmányossá modernizált monarchia fenntartása a Duna völgyében. Ez az álláspont ismét jellemző a 48-as színű, de konzervatív gyakorlatú francia politikára. Ausztriára szükség van, s ha Ausztria alkotmányos, akkor a zsarnokság vádja sem érheti. De la Cour így dicséretet kap s tudomására hozzák, hogy Bastide a párisi osztrák követ előtt is kijelentette: „Amennyire ellene vagyunk, a nemzetiségek függetlensége és az európai egyensúly érdekében a (monarchia) uralma fenntartásának az Alpokon túl, éppannyira szívesen látnánk, ugyanezen egyensúly érdekében, Ausztria megerősödését, alkotmányos monarchiává alakulását, hogy Európa keletén bástyául szolgáljon a barbárság és despotizmus betörése ellen“.¹

A francia politika tehát a Monarchia belső konszolidását óhajtotta, s ugyanezen az állásponton volt Palmerston is. Ponsonby bécsi angol követ ezt még 1848 tavaszán a magyar kormány tudomására hozta. Ehhez az irányhoz híven a francia és angol jelentések inkább a békét és megegyezést kereső Batthyáynak fogják pártját s tisztában vannak azzal, hogy Bécs kihívó magatartása a legsúlyosabb következményekkel járhat. Blackwell március végén jelenti, hogy Bécs különös módon azt hiszi, a magyar kormányt a bécsi intézkedések alá lehet hajtani. Már pedig, ha ez igyekvéssel

¹ Uo. jún. 24.

fel nem hagynak, egyszercsak ötvenezer fegyveres magyart találnak majd Bécs kapuinál, Magyarország pedig elvész a dinasztia számára. Szerinte a pesti köztársasági szellemet csak úgy lehet ellensúlyozni, ha az udvar Batthyáynak segítő kezet nyújt.¹ De la Cour június 16-án örömmel jelenti, hogy Batthyány a délvidéki mozgalmat levérni szándékozik, s hogy e terv keresztülvitelére lelkes magyar katonaság áll készen. Szerinte nemcsak örvendetes, hogy a magyar kormány fellép a bánsági „intelligences Russo-Czeches“ ellen, hanem egyenesen az lenne kívánatos, ha Bécs példát venne erről az erőskezü magyar eljárásról! A követ felismerte a magyar helyzet kritikussá voltát, s hogy az több figyelmet és szimpátiát érdemelne osztrák részről;² ez a helyzet szerinte hétpróbás kormányt is zavarba hozna, már pedig ha nagylelkű és hazafias határozatokban nincs is hiány az országgyűlésen, elegendő gyakorlott államférfival Magyarország nem rendelkezik.

De la Cour álláspontja elősegítette azt a megbeszélést, melyet vele Batthyány 1848 szeptember elején folytatott, De Gérando közbenjárása után.³ E találkozón Batthyány feltárta Bécs ellentéteket szító politikáját, s felvetette a kérdést, hajlandó lenne-e a francia kormány, Magyarország törvényes önállóságát elismerve, az osztrák kormánynál „tanácsal és rábeszéléssel“ odahatni, hogy ez az önállóság meg is védessék. Ezzel előkerült Magyarország elismertetésének tisztázatlan kérdése, melyre természetesen minden szimpátia mellett sem adhatott a követ pozitív választ. Ezzel Batthyány is tisztában volt, bár fölvetette, hogy a magyar követek frankfurti szerepével e kérdést eldöntöttnek lehetne venni. Ugyanekkor bejelentette, hogy Teleki László megbízottként Párizsba utazik. De la Cour tudta, hogy Batthyány, aki maga sem tagadta a helyzet válságos voltát, végső erőfeszítésekkel próbálja Bécs támogatását megnyerni, míg a magyar fővárosban már a „forradalmi mozgalom“ kezd felülkerekülni. Tudta azt is, hogy e válság megfelel az ellenforradalmat óhajtok érdekeinek. Szerinte Ausztriában nincs liberális nevet érdemlő párt, s a liberális érzelműek is egoizmussal

¹ State Papers 1848—49. Correspondance respecting the affairs of Hungary, 674. és köv. l., márc. 23, 25.

² Archives des Affaires Etrangères, Autriche, vol. 436. júl. 23.

³ Erről részletes jelentés szept. 4-én, kivonatossan közölve Teleki mellékelt megbízólevele fordításával: Óváry—Avary: Háborús felelősség, 440—41. l. Felhasználja Károlyi Árpád: Batthyány Lajos főbenjáró pöre (Budapest, 1932), I. 333—34. l.

vádolják a magyar ügyet, elfeledve, hogy Jellasich győzelme a szabadság jövőjét Ausztriában is veszélyezteti.

De la Cour úgy látta, hogy mire Teleki Párisban nekifog az ügyeknek, itthon már eldőlt a kocka. S e döntésnek, a szakításnak Bécs és a magyar ügy között a francia követ álláspontjára is nagy hatása volt. A szakítást a bécsi kabinet kétszínűsége okozta azzal, hogy Batthyányt dezavualta s a radikálisokkal szemben nem volt hajlandó támogatni, mert célja nem megegyezés, hanem ellenforradalom volt. Ez nem maradt homályban a francia követ előtt sem, aki jelentéseiben annyiszor védte Batthyány politikáját Béccsel szemben. De ha egyszer a francia politika Ausztria egységéhez ragaszkodott, akkor a követ nem habozott a kiélesedett és szembenálló két szélsőség közül azt választani, mely az egységet, ha fegyverrel és ellenforradalom útján is, de biztosítani kívánta, s teljesen a magyar radikalizmus ellen fordult, melyet kezdettől ellenségesen szemlélt. Amiből világosan látszik, hogy a politikai gyakorlatban nem az a szempont dönt két irány közti választásban, hogy melyiknek volt több joga kibontakozni, hanem az, hogy melyik használható fel jobban bizonyos kitűzött cél elérésére. Így azután az október 5-i jelentés már nyílt lázadásról ír, melyet a kormánynak el kell nyomnia, míg a magyarok e tevékenységet reakciónak hirdetik.

De Gérando a helyzetet teljesen magyar szempontból világította meg hivatalos francia fórum előtt még augusztus 30-i levelében, hol Bécs reakciós törekvéseit ismertette, majd szeptember 15-i jelentésében, melyben rámutat az osztrák ellenforradalom felelősségére.¹ Ez utóbbi, Pozsonyból kelt iratban kijelenti, hogy a Jellasich-ügy a katonai reakció nyílt kísérlete, s hogy „Ausztria támadásra rendelte Jellasichot Magyarország ellen a nemzeti ellenállás hazug ürügye alatt“, de e támadásnak Magyarország biztonnyal ellenáll. „Ha Magyarország az önvédelemre fegyveresen felkelt, ha majd szétverte Jellasichot, nem lehet előre látni, nem fog-e az ellen fordulni, aki e háborút felszította az or-

¹ Ez utóbbi levél a párisi jelentések közt van. „J'ai parcouru ces jours-ci plusieurs districts hongrois, pour étudier les esprits. J'ai vu du patriotisme, de l'élan et c'est pourquoi je n'hésita pas à vous prédire une énergique défense de la part des Hongrois.“ — Okt. elején két névtelen jelentés valósággal forradalompartí. Az egyik Pulszkyval való összeköttetésről tanúskodik: „M. de Pulszky me donne en même temps le projet d'une demande d'une intervention française en leur faveur... Oh, si voyez comme moi l'état actuel de l'Autriche, vous n'hésiteriez pas à achever d'un coup audacieux cet empire agonissant.“

szágban, a kormány ellen, mely sarkallja és támogatja az ellenségeket. E háború végén Magyarország függetlensége áll. Ezt ne felejtse a Köztársaság! Tevékenységének, mely a semmivel egyenlő Magyarországon, akkor kell majd éreztetnie magát, ha nem akarunk felhagyni vele!“ De Gérando összeköttetésben állt a francia követséggel, a helyszínen tanulmányozva a viszonyokat. Egy szeptember 13-i jelentés (valószínűleg Bernays attaché-től) De Gérando küldetését említve kijelenti: „Ha van francia, aki e kérdést a maga teljességében érti, úgy az De Gérando“. Októbertől azonban már a multé a magyarpárti hang. Boilleau november 4-i jelentése szerint a bécsi felkelés a lengyelek és magyarok ügye, ami egyáltalán nem lelkesítő tény. A magyarokról külön megjegyzi, hogy nagy területükön szinte elvesznek az ellenséges fajok közt, melyeket a „cabinet Imperial aussi bien que leur propre prétention de tout ramener à l'unité magyare“ bírt felkelésre. Eddig ez a kérdés kissé más formában szerepelt a követ jelentéseiben, viszont november 9-én már ezekben olvashatjuk, hogy ha ki is terjedne Kossuth pártja az egész magyarságra, akkor is kisebbséget jelent a magyarság maga azon a területen, melyen uralkodik. Mi sem jellemzőbb erre a meglepő iramú frontváltoztatásra a magyarsággal szemben, mint az, hogy a követ oly mozgalmak pártjára áll, melyek elnyomását nemrégén még epedve várta éppen a magyar kormánytól. A néhány hónapja örömmel fogadott erdélyi unióról december 11-én kijelenti, hogy „a lakosok többsége és a régi alkotmány ellenére“ történt. Ugyanaz a De la Cour, aki Batthyány politikáját annyira méltányolta, most fenntartás nélkül a „rend helyreállítói“ mellé áll, vakon hagyja magát az osztrák vezetők nézeteitől s vádjaitól befolyásolni, hűen továbbítva Párisba a magyar ellenállást kicsinylő jelentéseket is. Pest elfoglalása szerinte a legnehezebben meggyőzhető elmék számára is bizonyosság arra, milyen mondva csinált és kevésbé reális e függetlenségi felkelés.¹ A francia követnek e nagy jobbraátja a reakció felé kétségtelen erős összefüggésben volt azzal, hogy Franciaországban a forradalmi gondolat 1848 tavasza óta fokozatosan háttérbe szorult, de nem pusztán ebből következett, hiszen már időben is a decemberi elnökválasztás előtt történt. Mindenesetre az a tény, hogy De la Cour az osztrák egységvédői mellé állt, azt eredményezte, hogy teljesen osztrák nézetek befolyása alá került s képtelen volt többé az események reális megítélésére. Így tökéletesen elhitte Windisch-

¹ 1849 jan. 8.

grätz minden naív győzelmi tudattól duzzadó szavát, hogy a császári előnyomulást mindenki ölelő karokkal várja, hogy Kossuth hiába próbálja a szétesést megakadályozni. Január 19-én a háború végét jelenti be, és minden kritika nélkül veti papírra azt az osztrák nézetet, hogy a magyarság megtörése nélkül semmi egység nem lehetséges Ausztriában.

Március közepétől aztán De la Cour is mindjobban ráébred, hogy a háborúnak koránt sincs vége. Windischgrätz dicsekvései helyett jön a valóság, Bem és Görgey győzelmei, és „a felkelés fenyegetőbb, mint valaha”. A követ azonban már nem tud, vagy nem akar az osztrák nézőponttól megszabadulni. Szorgalmasan elhiszi, hogy a magyar felkelés teljesen lengyel ügygé vált, hogy „Magyarország függetlensége számukra csak másodrangú ügy, Lengyelországot akarják rekonstruálni a magyar és román nemzetek segítségével!”¹ Így találunk nyomára megint a bécsi propagandának, mely a magyar küzdelmet nemzetközi forradalmi vállalkozásnak s főként lengyel ügynek igyekezett feltűntetni, hogy ezzel előkészítse az esetleges orosz beavatkozást. Schwarzenberg az április 24-i jelentés szerint kijelentette De la Cour előtt, hogy „behívjuk az oroszokat, mihelyt nem tudunk a magunk erejéből tovább harcolni, mert ez élet-halál kérdése Ausztria számára.”² Május elsején jelenti a követ az orosz intervenciót, kommentár nélkül idézve az európai forradalom veszélyére hivatkozó indokot, s három nap múlva közli a függetlenség hírért. Szerinte mindenki megegyezik abban, hogy a detronizáció árt a magyar ügynek, funeste á la cause, mert ezzel kitűnt, hogy a vezetők csak ürügyként hivatkoztak V. Ferdinándra s a törvényes álláspontra. Lapról-lapra így vonulnak el előttünk, idegen és részvétlen előadásban, a szabadságharc utolsó hónapjai, Bécs nagy tavaszi rettegése, a gondosan előszámolt orosz túlerő, a magyar huszárság július 2-i bravurja, a magyar vezetők „fanatizmusa, illúziói” és két pártra oszlása, a dunai sereg orosz kijátszó délre-vonulása, míg augusztus 17-én a magyar felkelés befejezését nem jelenti a követ.

A hivatalos francia politikát — melynek, ha a követ egyéni hangulata nem is teljesen, de politikai magatartást bizonyonnal megfelelt — elsősorban az olasz ügyek foglalkoztatták. Mint ismeretes, a piemonti sereg 1848 tavaszán a lombard-velencei felkelés segítségére sietett, anélkül, hogy

¹ Archives de Affaires Étrangères, Autriche, vol. 438. ápr. 24.

² Ponsonby angol követ már 1848 november 20-án megírta Palmerstonnak, hogy osztrák vereség esetén az orosz bizonyosan közbelép. State Papers etc. 729. l.

Itália lelkesedése reális erőgyarapodást hozott volna. Custozza, majd 1849 tavaszán Novara a mozgalom vereségét hozta. A francia diplomácia egész idő alatt munkában volt és közvetítésre igyekezett.¹ Egy külügyminiszteri sürgöny augusztus 8-án azt a megoldást vetette fel, hogy az osztrák szuverénítás megőrzése mellett Velence bírjon magyar mintára külön alkotmánnyal. Az 1849 január 3-i külügyminiszteri utasítás szerint a cél az olasz alkotmányosság, politikai szabadság és függetlenség biztosítása. Franciaország tehát merőben más állásponton volt az olasz, mint a magyar ügyet illetően.

A magyarság legnagyobb reménye a francia s főként az angol kormány diplomáciai intervenciója lehetett, közbelépés és közvetítés, különösen, amikor az orosz intervenció nyugaton is nagy visszhangot keltett. Mivel azonban mind a franciák, mind az angolok ragaszkodtak a monarchia fenntartásához („szerencsétlenségre tele van még fejük egy erős Ausztriának ideájával“ — írta haza Pulszky egy héttel Világos előtt²), ez a közbelépés csakis megegyezést kísérelt volna meg Ausztria és Magyarország közt, a legjobb esetben azon a 48-as alapon, melyet a magyar mozgalom már elhagyott s melyre visszatérni nem akart, amint a bécsi udvar sem, mely ellenforradalmat készített ellene. Így tehát, külpolitikailag nézve, a 49-es irány távolodást jelentett mind az angol, mind a francia állásponttól s így nem növelte diplomáciai reményeinket. Palmerston az intervenció bejelentésekor azt mondta az orosz követnek: finissez en vite! Vagyis, minél tovább húzódik a háború, annál nagyobb európai kérdéssé válik, annál kevésbé látja szívesen Anglia az orosz expedíciót. Az események tehát oda vezettek, hogy a magyar függetlenség ügye kizárólag a fegyverekre volt bízva, melyek két nagyhatalom ellen már nem küzdhettek sikerrel. A katasztrófa körüli angol jegyzékek békéltetést ajánlottak Bécs figyelmébe, eredmény nélkül, s ilyen irányban próbálkozott meg a francia kormány is.

Közös angol-francia fellépést Schwarzenberg igyekezett mint lehetőséget is meggátolni. A bukás előtti napokban kifejtette De la Cour előtt, hogy az angol kormány milyen ravasz fondorlatokkal próbál a francia-osztrák megértés útjába állni. Szerinte Palmerston erre előbb az olasz, majd

¹ Debidour i. m. II. 23. l. és P. Henry: Le problème des nationalités, 136—37. l.

² Pulszky—Kossuth, 1849 aug. 7. Orsz. Levéltár, Emigrációs iratok.

a magyar ügyet használta fel.¹ Schwarzenberg különben állandóan új rémhíreket hozott, olasz és egyéb forradalmi elemek Magyarországra utazásáról s közben elárulta aggodalmát a párisi magyar és lengyel küldöttek „intrikái” miatt is, kérve a követet, hasson oda, hogy ezeket semmi módon meg ne hallgassák.² De la Cour-t erre nyugodtan kérhette, ő már a magyarbarát angol cikkek miatt is panaszkodik s kevés elragadtatással ír Ponsonby követ magyarbaráttá változásáról, meg a Bécsen át Magyarországra készülő, magyar sikert nyíltan kívánó angol utazókról. Hogy e minden magyar értesüléstől elvágott diplomata mennyire hagyta magát a hercegi okoskodástól befolyásolni, arra jellemző, hogy megjegyzés nélkül mondja el a „való helyzetet ismerők” azon arcpirítóan rabulisztikus ötletét, hogy a felkelést csak minoritás képviselte, a függetlenség mögött abszurd privilégiumok fenntartásáról volt szó és csakis a bécsi kormány volt az, mely egy század óta igyekezett a feudális társadalomban liberális reformokra (réformes inspirées par un esprit de civilisation vraiment libérale)! Ez a nevetséges beállítás, mely szerint Bécs liberálisabb volt, mint a magyar forradalom, ismét adat arra, hogy a magyarságra szórt európai vádak

¹ Archives des Affaires Étrangères, Autriche, vol. 439. aug. 10.

² A francia kormányhoz eljuttatott magyar beadványok Teleki említett megbízólevelén kívül: Szarvady Frigyes (Teleki titkára) Teleki nevében benyújtotta Drouyn de l'Huys miniszterhez Kossuth febr. 24-i jegyzékét egy márc. 27-én kelt kísérőlevellel, mely az osztrák törvényellenességet fejtegeti. Szerinte egész Kelet-Európa művelődéséről van szó. „Notre gouvernement espère, que le gouvernement de la république française appréciera les généreux devoirs que lui imposent et les traditions de ce noble pays, et la place que la France occupe par son histoire et par sa puissance”. (Co. vol. 438—180.) — Teleki máj. 22-én hozta a francia kormány tudomására a trónfosztást. „Cet appel des représentants du peuple hongrois à la justice de Dieu et des hommes est la conséquence légitime de la politique du gouvernement impérial... Convaincu qu'un lien commun doit unir les États européens il (Kossuth) s'empresse, M. le Ministre, de vous notifier par ma voix que le Continent compte un pays libre de plus, dont l'ardent désir est de vivre en paix et en amitié avec tous les peuples, principalement avec la glorieuse nation française, et de sauvegarder à l'Orient de l'Europe les intérêts de l'humanité et de la civilisation que la France représente. Sa mission est de sauver, dans cette partie du monde, les principes de liberté, en leur donnant une base large et nouvelle, celle de l'égalité et de la fraternité des nationalités”. (Vol. 439—65.) A trónfosztást jelentő, apr. 19-i iratot Teleki júl. 26-án küldte be Londonból. A magyar kormány május 18-i tiltakozását Teleki júl. 5-én nyújtotta be. Aug. 3-án viszont Szarvady adta be a jún. 18-i iratot a foglyokat sújtó osztrák kegyetlenség ügyében: „Laissez-nous espérer, M. le Ministre, qu'il n'aura pas fait en vain appel aux sentiments d'humanité de la France.” (Vol. 439—218.)

gócát, akár II. József alatt vagy régebben, Bécsben kell keresnünk. A francia diplomata annyira félreismerte a helyzetet, közelebbről Bécs szándékait, hogy humanisztikus megoldásról, esprit de conciliation-ról, szociális és faji békéről táplált illuziókat, szemben a harc „siralmas barbárságával“, nem sejtve, hogy e „barbarie déplorable“ időálló iskolapéldáját egy hónap múlva éppen Bécs fogja szolgáltatni.

Míg Schwarzenberg a szokott forradalmi rémképek kíséretében a Törökországba menekült magyarok veszedelmébe voltát kezdte már fejtegetni, megérkezett Tocqueville francia külügyminiszter augusztus 22-ről keltezett utasítása, mely felszólítja a követet, járjon el a hercegnél a magyar kérdésben.¹ Az irat elismeri, hogy a magyar ellenállás nagy európai szimpátiát szerzett „a demagóg és forradalmi pártokon kívül is“. De la Cour erre csak szeptember 30-án válaszolt, a kérészt azzal indokolva, hogy jobbnak látta várni a tárgyalással, mert Palmerston üzenetének kategórikus elutasításából is látta, hogy a herceg „élénk ellenszenvvel“ van minden közbelépéssel szemben. „Okom volt attól félni — írja a követ —, hogy Magyarország javára megnyilvánuló érdeklődésünk, bármennyire a császári udvar iránti jóindulatból fakadónak tűnjék is fel, hatásában ártani fog azon megértésnek, melyet a római ügyek tekintetében vele fenntartani a Köztársaság kormányának fontos érdeke“. De la Cour tehát tudta, hogy a magyar kérdést fel kell áldozni, ha ez az olaszországi francia érdekeket károsan érintené s ezért is reménytelennek vélte a beavatkozást. Néhány nap múlva mégis megkísérelte a dolgot, kifejezte Schwarzenberg előtt a francia kormány azon vágyát, hogy az ország „promptement pacifié“ legyen s engedelmet kért a miniszter irata felolvasására. Ezt a herceg udvarias, de határozott formában megtagadta, kijelentve, hogy erről hivatalos tárgyalásba nem bocsátkozhatik. A magyar ügy belső kormányzati kérdés, melyet a kormány saját belátása szerint fog megoldani. A követ ellenvetésére Schwarzenberg így felelt: „Ha Ausztria léte európai érdek, akkor tessék hagyni a kormányt, hogy maga biztosítsa e létezés feltételeit“. De la Cour ezután felhagyott a dologgal. Schwarzenberg álláspontja, hogy a magyar ügy belpolitikai kérdés, győzött. A francia külpolitika működésébe és céljaiba a 48-as magyar mozgalomnak nem sikerült annyira bekapcsolódnia, hogy egy késői és hamar felhagyott próbálkozáson túl érdekében francia lépés történhetett volna.

Kosáry Domokos.

¹ Idézi Károlyi is, Batthyány Lajos, I.